W.A.M. Carstens

Afrikaans en interdisiplinêre studie: moontlikhede en eise in 'n toekomstige Suid-Afrika

Abstract

*The main aim of this article is to try to provide further grounds for the argument that Afrikaans cannot be ignored in a future South Africa. Reasons substantiating this claim are *inter alia* the following: Afrikaans is generally recognized as the language with the largest number of speakers in South Africa; it succeeds in fulfilling both its high and low functions in the South African community; it has validity as a language of science (although much still needs to be done in this regard) and it plays an important role in an inter-disciplinary approach to research and the gaining of knowledge in various fields.*

1. Inleiding¹

Die titel van hierdie artikel leen hom tot 'n hele aantal moontlike besprekingspunte, onder meer

- wat is interdisiplinêre studie?
- kán dissiplines mekaar beïnvloed?
- Afrikaans en sy rol in 'n 'Nuwe Suid-Afrika'
- hét Afrikaans 'n rol te speel in interdisiplinêre studies?
- gaan Afrikaans in die toekoms (hoegenaamd) ter sake wees vir die aanbod van ander dissiplines?

¹ Hierdie artikel is 'n verwerking van 'n referaat wat gelewer is tydens die reeks Stokerlesings wat in Augustus 1992 deur die Dept. Filosofie van die PU vir CHO op die kampus van die PU vir CHO aangebied is.

Dit is onmoontlik om in die bestek van 'n artikel soos hierdie enigsins 'n samehangende beeld van die bogenoemde (en selfs moontlike ander) aspekte te gee. Daarom sal daar eerder probeer word om ter wille van die ontwikkeling van die argument te konsentreer op die onderstaande relevante aspekte:

- as agtergrond: Afrikaans en sy posisie (getalle, status, funksies) in Suid-Afrika as taal onder tale;
- die gebruik van Afrikaans in die beoefening van die wetenskap in Suid-Afrika; en
- Afrikaans as vakdisipline en sy waarde vir die beoefening van ander vakdisiplines.

Elkeen van hierdie aspekte sal op sigself 'n artikel kan vorm, maar hier word dit net kortliks aangeraak om 'n bepaalde punt tuis te bring, naamlik dat Afrikaans (en ook die vak Afrikaans/Afrikaans en Nederlands) beslis 'n rol te speel sal hê in 'n 'nuwe Suid-Afrika'.

2. Afrikaans as taal onder tale in Suid-Afrika

Die feite en argumente wat in hierdie verband aangevoer kan word, is redelik bekende gegewens wat die afgelope paar jaar al in verskeie wetenskaplike en populêre publikasies onder die aandag van belangstellendes gebring is.²

2.1 Afrikaans en sy aantal sprekers

Statistiek oor Afrikaans as moedertaal, as tweedetaal, as ekonomies-noodsaaklike taal (soos Odendal [1992:22] sê: "brood- en botter-taalsprekers") is gereedlik beskikbaar.³ Hoeveel 'n mens kan aflei uit dergelike statistiek oor hoeveel Suid-Afrikaners Afrikaans op die een of ander manier magtig is, is weer 'n ander vraag, want soos Combrink (1992:10) sê: "Getalle verskil na gelang van wat die navor-

² Vgl. hieroor o.m. Du Plessis & Du Plessis (reds.), 1987; Du Plessis, 1992; Grobler c.a., 1990; Prinsloo & Van Rensburg (reds.), 1984; Prinsloo & Malan, 1988; Prinsloo, 1985; Webb (red.), 1992. Verskeie artikels in koerante en tydskrifte (soos *Huisgenoot*, *Sarie*, *Rooi Rose*, *De Kat*, *Insig*, *Die Suid-Afrikaan*, e.a.) het ook al oor hierdie (en verwante) aspek(te) verskyn. Etlike radioprogramme is ook reeds hieraan gewy – publikasies soos onder meer Carstens & Waher (reds.), 1990 en Carstens (red.), 1993 het as gevolg hiervan verskyn.

³ Raadpleeg in hierdie verband veral Du Plessis, 1992:48; Grobler c.a., 1990; Prinsloo, 1985:30; Prinsloo & Malan, 1988:281. Bruikbare inligting word verder verskaf in die ATKV-pamflet van 1991 ("13.3 miljoen redes om Afrikaans te praat") asook *Nuusbrief Vier* (1992) van die Ad hoc-Komitee oor die Onderrig van Afrikaans.

sers as databasis gebruik, en na gelang van wat die doel met die vraag en antwoord is."

As vertrekpunt kan die gegewens uit die bekende tabelverwerkte statistiek van die 1980-sensus (vergelyk Prinsloo, 1985:30, Prinsloo & Malan, 1988:281) weer-gegee word. Die tabel wat aangegee word in Prinsloo & Malan (1988:281), word hier onder afgedruk:

Tabel 1: Sensusgegewens (1980) oor huistaal in die RSA (gebaseer op 'n 5 persent steekproef van die totale bevolking)

Taal	Blankes	Kleurlinge	Indiërs	Swartes	Totaal
1. Amptelike Tale					
Afrikaans	2 581 080	2 251 860	15 500	77 320	4 925 760
Engels	1 763 220	324 360	698 940	29 120	2 815 640
					7 741 400
2. Ander Europese tale					
Nederlands	11 740	—	—	—	11 740
Duits	40 240	—	—	—	40 240
Grieks	16 780	—	—	—	16 780
Italiaans	16 600	—	—	—	16 600
Portugees	57 080	—	—	—	57 080
Frans	6 340	—	—	—	6 340
					148 780
3. Oosterse Tale					
Tamil	—	—	24 720	—	24 720
Hindi	—	—	25 900	—	25 900
Telegu	—	—	4 000	—	4 000
Goedsjarati	—	—	25 120	—	25 120
Urdu	—	—	13 280	—	13 280
Chinees	—	—	2 700	—	2 700
					95 720
4.	Afrikatale — groototaal 16 777 322				
4.1 Nguni-tale					
Xhosa	—	8 440	—	2 870 920	2 879 360
Zoeloe	—	5 580	—	6 058 900	6 064 480
Swazi	—	1 060	—	649 540	650 600
Suid-Ndebele	—	440	—	289 220	289 660
Noord-Ndebele	—	100	—	170 120	170 220
					10 054 322
4.2 Sotho/Tswana					
Noord-Sotho	—	2 440	—	2 429 180	2 431 620
Suid-Sotho	—	5 320	—	1 872 520	1 877 840
Tswana	—	9 300	—	1 346 360	1 355 660
					5 665 120
4.3 Tsonga	—	1 180	—	886 960	888 140
4.4 Venda	—	40	—	169 700	169 740
Ander	35 020	2 660	11 160	73 900	122 740
Totaal	4 528 100	2 612 780	821 320	16 923 760	24 886 020

Die gegewens/statistiek wat in dié tabel weergegee is, sluit die sogenaamde TBVC-state⁴ uit. In die lig van die totale tale-opset in Suid-Afrika word hier eerder gewerk met die statistiek wat ook hierdie state insluit en daarom sal daar noodwendig 'n verskil wees tussen die syfers wat in Tabel 1 opgeneem is en dit wat in die volgende paragraaf verstrekk word.

Volgens Tabel 1 is Afrikaans een van 24 (Europese, Oosterse en Afrika-) tale wat in Suid-Afrika gepraat word, maar het dit in terme van die totale spreker-getalle 'n voorsprong bó sommige van die ander tale. Uit ±30,5 miljoen sprekers (dit is nou méét insluiting van die TBVC-state) word Afrikaans deur ±5 miljoen as huis-/moedertaal gebruik – dit is 16,20% van die totale bevolking – Engels deur 9,07%, Xhosa deur 18,04% en Zoeloe deur 21,4%. Afrikaans was dus in 1980 die derde grootste huistaal naas Zoeloe en Xhosa. Afrikaans was egter die taal met die grootste totale aantal sprekers (dit is moedertaal-, tweedetaalsprekers en andersins), naamlik 43,6% van die hele bevolking, oftewel 13,3 miljoen mense – vergelyk in hierdie verband die pamflet wat in 1991 deur die ATKV (met die hulp van die RGN) uitgegee is onder die titel "13.3 miljoen redes om Afrikaans te praat". Die ooreenstemmende syfers vir Engels was 40,5% (dit wil sê 12,3 miljoen sprekers). Daarenteen kon 44% van die totale bevolking 'n Nguni-taal⁵ (Zoeloe, Xhosa, Swati, Ndebele) as huistaal praat en 24% 'n Sotho-taal.

Hierdie prentjie het volgens ander bronne sedertdien ietwat verander (vergeelyk LiCCA 1991; *Nuusbrief Vier* (1992) van die Ad hoc-Komitee oor die Vernuwings van die Onderrig van Afrikaans; Du Plessis, 1992:48). Vergelyk in hierdie verband ook Tabel 2 wat aangegee is in *Nuusbrief Vier* (1992:2) van die Ad hoc-Komitee oor die Onderrig van Afrikaans:

-
- ⁴ Die sogenaamde TBVC-state is die volgende: Transkei, Bophuthatswana, Venda en Ciskei. Aangesien dié state onder die vroeëre politieke bedeling as 'onafhanklik' beskou is, is hulle statistiek nie verreken in die 1980-sensus as behorende tot die bevolking van Suid-Afrika nie.
- ⁵ Daar kan hier miskien geargumenteer word dat meer mense uit die totale Suid-Afrikaanse bevolking 'n Nguni-taal kan verstaan (44%) as wat die geval is met Afrikaans (43,6%). Dis egter belangrik om in ag te neem dat die Nguni-taalgroep vier tale insluit, naamlik Zoeloe, Xhosa, Swati en Ndebele, teenoor Afrikaans as enkele taal. Die vergelyking in die aangehaalde statistiek berus daarom eerder op die syfers vir een taal (bv. Afrikaans as lid van die Germaanse taalgroep) in teenstelling met dié van 'n ander taal (bv. Zoeloe as lid van die Nguni-taalgroep).

Tabel 2:**Suid-Afrikaanse huistale: Getal en persentasie van SA bevolking, 1946 tot 2000 (Bron: RGN)**

Sensus	Afrikaans		Engels		Afrikatale		Ander		Totaal	
Jaar	Getal	%	Getal	%	Getal	%	Getal	%	Getal	%
1946	2415521	19,40	1067988	8,58	8296329	66,63	670943	5,39	12450781	100,00
1951	2700156	19,28	1209249	8,63	9474351	67,64	624298	4,46	14008054	100,00
1960	3370976	18,83	1432548	8,00	12382515	69,15	719825	4,02	17905865	100,00
1970	4193017	17,82	1910493	8,12	16186079	68,80	1237069	5,26	23526658	100,00
1980	4939704	16,20	2765541	9,07	22136257	72,6	650698	2,13	30492200	100,00
1990	6188981	15,66	3432042	8,68	28962280	73,27	942697	2,39	39526000	100,00
2000	7575342	14,73	4501394	8,75	38453137	74,78	891126	1,73	51421000	100,00

Hieruit kan afgelei word dat Afrikaans se posisie die afgelope tien jaar ietwat verander het: van 4,9 miljoen (16,20%) moedertaalsprekers in 1980 tot 6,2 miljoen (15,66%) in 1990 – dus getalsgewys meer sprekers, maar persentasiegewys 'n kleiner deel van die totale bevolking (39,5 miljoen). Geprojekteer na die jaar 2000 sal die dalende tendens (14,73%, 7,6 miljoen) voortgesit word. Die ooreenstemmende syfers vir Engels en die Afrikatale kan ook in Tabel 2 verkry word. Die LiCCA-syfers (1991:14) dui aan dat Afrikaans egter steeds die derde grootste huistaalsprekerskorps in Suid-Afrika het, naamlik 15,66% teenoor Zoeloe se 21,61% en Xhosa se 17,44%.

Hiermee is probeer om 'n kort oorsig te gee van die statistiek rondom die getalleposisie van Afrikaans in Suid-Afrika as 'n taal onder (ander) tale: Afrikaans is binne die talespektrum van Suid-Afrika dus 'n taal waarmee deeglik rekening gehou moet word, want dis nie net die derde grootste moedertaal in die land nie, maar dit kan ook daarop aanspraak maak "... dat hy deur meer mense verstaan en gepraat word as enige ander enkele Suid-Afrikaanse taal" (Du Plessis, 1992:31).

2.2 Afrikaans en sy funksies

Dat Afrikaans stewig gevestig is as sowel hoë- as laefunksietaal, staan vas. Du Plessis (1992:31) sê dat Afrikaans bewys kan lewer van sy prestasies as (hoë-funksie-)taal van die akademie, onderwys, godsdiens, letterkunde, regspleging, regering en tot in 'n sekere mate as taal van die ekonomie.

Ook as laefunksietaal (dus as algemene omgangstaal, die spreektaal van die 'gewone man') is Afrikaans se posisie stewig: hy word algemeen en spontaan gebruik as dié middel van kommunikasie rondom braaivleisvure, in die loopgange van winkelsentrums in dorpe en stede, in teaters en bioskope, langs sportvelde, in busse en treine, langs strande, in die werksplek, in klaskamers (van skole, kolleges, teknikons, universiteite), in huise rondom die etenstafel, voor die televisie, en so meer.

Dat politiek Afrikaans egter ook seergemaak het, en selfs sommige van sy funksies nadelig geaffekteer het, word redelik algemeen in die relevante literatuur aanvaar. In 'n referaat by die (Junie) 1992-jaarvergadering van die S.A. Akademie vir Wetenskap en Kuns op Potchefstroom het prof. Johan Combrink (voorsitter van die Taalkommissie) byvoorbeeld gewys op die negatiewe simboliese waarde van Afrikaans, naamlik dat dit deur baie mense beskou word as dié taal waarin 'n verdrukkende politieke bestel aan hulle opgedwing is. Al het Van Rensburg (1989) reeds aangetoon dat Afrikaans as *taal* onregverdiglik die skuld dra vir die onreg wat deur *sommige* van (en nie *al*) die *sprekers* van Afrikaans gepleeg is, moet aanvaar word dat daar hard gewerk sal moet word om Afrikaans in die toekoms sy regmatige simboliese plek as taal onder (ander Afrika-)tale te laat inneem. Dit is sake wat nie in 'n oogwink kan gebeur nie, maar dit sal die eindresultaat wees van (a) 'n lang oorredingsproses dat Afrikaans en sy sprekers ook iets goeds by te dra het tot die toekomstige ontwikkeling van hierdie land en (b) 'n positiewe gesindheidsverandering onder Afrikaanssprekendes oor hulle taal se funksionaliteit as taal óók van die toekoms in Suid-Afrika. (Vergelyk Combrink, 1991, 1992:6-10.)

3. Kennis van Afrikaans en die beoefening van die wetenskap in Suid-Afrika

3.1 Die waarde van Afrikaans

In sy bekende boek *Tuiste in eie taal. Die behoud en bestaan van Afrikaans* (1980) sê Jaap Steyn: "Die Afrikaanssprekende moet die posisie van Afrikaans versterk deur bewys van sy waarde te lewer" (p. 426). Hierdie uitspraak is gelewer ná 'n oorsigtelike bespreking (vergelyk Steyn, 1980:326-327, 420-422), waarin hy eintlik sy pessimisme laat blyk oor die gebruik van Afrikaans as wetenskapstaal in Suid-Afrika. Hy haal Heinz Kloss aan wat dit het oor die argument "... dat 'n mens in 'n moderne kultuurtaal oor al die belangrike vrae van die Westerse kultuur, nywerheid en tegnologie moet kan praat en skryf". Hy sê verder ook (Steyn, 1980:420) dis 'n "... onomstootlike feit dat 'n taal se waarde as kultuurtaal gemeet word aan sy vermoë om vir die natuurwetenskappe en tegnologie gebruik te word".

Die vraag is nou inderdaad: *hoe vaar Afrikaans in hierdie verband?* Kan (en word) Afrikaans ook gebruik vir die uitdra van kennis in die beoefening van sy wetenskap, vir die bekendmaking van navorsingsresultate oor aspekte van die wetenskap? Steyn (1980:421) haal hieroor onder meer die siening van F.I.J. van Rensburg aan wat sê dat 'n lewenskragtige letterkunde nie 'n genoegsame waarborg of motivering is om aan 'n taal 'n voortbestaansrede te gee nie. Eers as Afrikaans kan toon dat hy óók kan antwoord op eise soos: 'Waar is jou Afrikaanse wysbegeerte?' 'Jou Afrikaanse teologie?' 'Jou Afrikaanse chemie?' "... sal hy kan bewys dat hy spektrum het, en gevolglik volwaardigheid".

3.2 Die 'gebruik' van Afrikaans as wetenskapstaal

Volgens Steyn (1980:421) tel dit sterk in Afrikaans se guns dat dit voertaal/onderrigtaal aan 'n paar universiteite is, en gevolglik voortdurend as wetenskapstaal *gebruik* word. Dit alleen is egter nie genoeg om aan Afrikaans die status van 'n volwaardige wetenskapstaal te gee nie – prof. J. du P. Scholtz (1969 – soos aangehaal deur Steyn 1980:325-326) sê hieroor:

Die waarde van 'n kultuurtaal word bereken, feitlik uitsluitlik bereken, op grond van wat van blywende waarde in boek en tydskrifartikel verskyn ... Waar is, byvoorbeeld, ons groot werke (in Engels verskyn hulle wel) oor ons boukuns, Kaapse meubels en silwer, oor ons diere, voëls en visse, oor ons bome, plante en blomme?

Sedert hierdie opmerking gemaak is in 1969 (24 jaar gelede), het daar al heelwat gebeur en het die posisie baie (indien nie drasties nie) verbeter, want talle populêre boeke van formaat hét al in Afrikaans verskyn. Daar is onder meer boeke oor belangrike politieke en militêre gebeurtenisse, oor Kaapse meubels, oor diere, voëls en visse, oor bome, plante en blomme, en so meer, maar die vraag is nog steeds: waar is daardie gróót werk, daardie werk wat Suid-Afrika (en Afrikaans) op die wêreldkaart sal plaas?

3.3 Wetenskapsinsette: vakartikels en handboeke

'n Belangrike eienskap van 'n wetenskapstaal (en daarmee saam die verdere uitbouing van die hoë funksies van die taal) is die skryf van *handboeke* en *vakartikels* deur wetenskaplikes, want dit is deur hierdie soort bronne dat die verworwe kennis vir die volgende geslagte in hulle eie taal toeganklik gemaak word. Hoe het Afrikaans in hierdie opsig gevaar?

Hierdie vraag kan in 'n mate wel toegelig word met behulp van Garbers (1990) se artikel "Die wetenskapstaal in Suid-Afrika" waarin hy tot die konklusie kom dat Engels eintlik dié wetenskapstaal in Suid-Afrika is. Volgens Garbers (1990:220) het 'n wetenskapstaal in Suid-Afrika drie duidelike funksies (wat hier net kortliks genoem word):

- * Dit weerspieël iets van die *wetenskapsbeoefening* (en beskawingsvlak) in Suid-Afrika.
- * Dit verbeter of maak *kommunikasie* moontlik tussen wetenskaplikes onderling en tussen wetenskaplikes en ander groepe (sowel nasionaal as internasionaal).
- * Dit dien as *instrument* vir wetenskapsbeoefening as sodanig.

Indien met inagneming van hierdie drie funksies gekyk word na Afrikaanse boeke en tydskrifartikels in Suid-Afrika, is daar volgens Garbers (1990) se getabelleerde uiteensetting van wetenskapsuitsette in die vorm van *boeke* en *tydskrifartikels* van die universiteite in Suid-Afrika vir die tydperk 1986-1988, rede tot kommer:

Tabel 3: (Garbers, 1990:228 se Tabel 2)

Wetenskapsuitsette in die vorm van boeke van die universiteite in Suid-Afrika

Wetenskaps-kulture	N/%	1986		1987		1988		Totaal	
		Eng.	Afr.	Eng.	Afr.	Eng.	Afr.	Eng.	Afr.
Sosiale Wetenskap	N	64	12	104	12	94	7	262	31
	%	84	16	90	10	93	7	89	11
Humaniora	N	45	16	33	26	50	29	128	71
	%	74	26	56	44	63	37	64	36
Natuur-wetenskap	N	32	0	50	0	30	0	112	0
	%	100	0	100	0	100	0	100	0
Ingenieurs-wetenskap	N	13	0	31	0	12	0	56	0
	%	100	0	100	0	100	0	100	0
Landbou- en Biologiese Wetenskap	N	22	0	20	0	21	1	63	1
	%	100	0	100	0	95	5	98	2
Mediese Wetenskap	N	27	2	29	0	20	0	76	2
	%	93	7	100	0	100	0	97	3
Totaal	N	203	30	267	38	227	37	697	105
	%	87	13	88	12	86	14	87	13

Tabel 4: (Garbers, 1990:229 se Tabel 3)

Wetenskapsuitsette in die vorm van tydskrifartikels van die universiteite in Suid-Afrika

Wetenskaps-kultuur	N/%	1986		1987		1988		Totaal	
		Eng.	Afr.	Eng.	Afr.	Eng.	Afr.	Eng.	Afr.
Sosiale Wetenskap	N %	599 92	54 8	831 80	211 20	788 89	101 11	2 218 86	366 14
Humaniora	N %	155 61	70 40	286 78	58 22	304 71	125 29	745 75	253 25
Natuur-wetenskap	N %	693 97	23 3	922 98	17 2	748 99	11 1	2 363 98	51 2
Ingenieurs-wetenskap	N %	46 100	0 0	86 99	1 1	107 99	1 1	239 99	2 1
Landbou- en Biologiese Wetenskap	N %	508 100	0 0	628 96	24 4	602 98	14 2	1 738 98	38 2
Mediese Wetenskap	N %	1 505 100	0 0	1 242 100	0 0	1 287 99	12 1	4 034 100	12 0
Totaal	N %	3 506 96	147 4	3 995 93	311 7	3 836 94	264 6	11 337 94	722 6
									12 059 100

Hieruit blyk onder meer die volgende feite ten opsigte van Afrikaans:

- *Tabel 3:* Net 13% van al die boeke wat oor die jare 1986-1988 gepubliseer is, was in Afrikaans, en die res (87%) in Engels. Slegs in die geestes- en sosiale wetenskappe was daar noemenswaardige tekens van 'n gewilligheid om in Afrikaans te publiseer: by die geesteswetenskappe was 36% van die gepubliseerde boeke in Afrikaans en 64% daarvan in Engels; by die sosiale wetenskappe was die syfers 11% in Afrikaans en 89% in Engels. By die ander dissiplines is daar skaars iets om te noem.
- *Tabel 4:* Oorheersend is hier ook in Engels gepubliseer (94%). Weer eens lê die oorwig vir die publikasie van tydskrifartikels in Afrikaans by die geestes- en sosiale wetenskappe: 86% van die tydskrifartikels in Afrikaans vir die jare 1986-1988 is gepubliseer deur geesteswetenskaplikes. Garbers (1990:231) sê dit is klaarblyklik "... 'n aanduiding van die groter kultuur-gebondenheid van die geesteswetenskappe en waarskynlik 'n mindere gerigtheid op die internasionale wetenskapsterrein by geesteswetenskaplikes".

3.4 Perspektiewe ten opsigte van wetenskapstaal

Uit die gegewens en argumente in 3.1 – 3.3 kom die volgende gesigspunte na vore: (Vergelyk hier veral Garbers, 1990:243-245.)

- * Engels het naamlik ook in Suid-Afrika grootliks dié wetenskapstaal geword waarin wetenskaplikes hulle bydraes lewer. Aan die een kant is dit natuurlik positief: deur Engels as universele wetenskapstaal te aanvaar, sal die RSA in die toekoms nie noodwendig op wetenskaplike inligtingsgebied agter raak nie – dit is 'n argument waarvoor 'n mens nie werklik jou (emosionele) oë kan sluit nie.
- * "Die ontwikkeling van ('n) wetenskapstaal is een van die getrouste barometers van die beskawingsvlak van 'n land" (Garbers, 1990:243). Engels word wel as bate aanvaar om baie goeie redes, maar Afrikaans kan insgelyks ook om baie ander goeie redes as wetenskapstaal in Suider-Afrika nie afgeskeep word nie:
 - Afrikaans het alreeds die status van 'n amptelike taal bereik en het homself oor die afgelope 50 jaar plus bewys as 'n taal wat in terme van die uitoefening van sy hoëtaalfunksies wel gebruik kan word vir die uitdruk van die wetenskap.
 - Afrikaans is by uitstek geskik om op grond van sy aard en status as taal van Afrika uniek uitdrukking te gee aan ervarings van Afrika. Daar is byvoorbeeld talle Afrikaanse leenwoorde in Engels opgeneem wat Afrikaans se betrokkenheid by die bodem en kultuur van Afrika weerspieël (bv. *koppie*, *veld*, *kraal*, ens.)
 - Talle organisasies (bv. die S.A. Akademie vir Wetenskap en Kuns) stel hulle ten doel om Afrikaans as wetenskapstaal na sy volle potensiaal te help ontwikkel.

3.5 Die bevordering van Afrikaans se taalstatus

Afrikaanse wetenskaplikes kan daartoe meehelp om Afrikaans se status as 'n wetenskapstaal te laat toeneem deur onder meer die volgende stappe te doen:

- * Meer handboeke kan in Afrikaans gepubliseer word. As dit daarop neerkom, kan desnoods eie handboeke geskryf word, want die ingevoerde Engelse (meestal Amerikaanse) handboeke pas nie noodwendig aan by die eiesoortige behoeftes van die Afrikaanse student(e) nie.
- * Op universiteitskampusse kan Afrikaanssprekende wetenskaplikes hulle vakdisiplines doseer in die taal wat vir hulle die natuurlikste kom, naamlik Afrikaans.
- * Moedig verhandelinge en proefskrifte in Afrikaans aan en weerstaan die druk om hierdie soort navorsing eerder in Engels af te handel ter wille van

‘internasionale’ aanvaarding – as die betrokke stuk navorsing dan werklik so goed is, kan dit sekerlik vertaal word vir wyer erkenning.

- * Skep eie Afrikaanse vakterminologie. Sodoende kan gehelp word om 'n Afrikaanse tradisie tot stand te laat bring.

(Vergelyk Steyn, 1980:420-426, Van der Elst, 1991.)

3.6 Samevattend

Kennis van Afrikaans is wel nuttig in die beoefening van die wetenskap in Suid-Afrika, maar die Afrikaanssprekende se gewilligheid tot ondergraving van sy eie taal en kultuur, kan op die lange duur beslis die gebruik van Afrikaans as wetenskapstaal belemmer. Die vraag is: moet Afrikaanssprekende wetenskaplikes (in *alle* dissiplines!) nie meer moeite begin doen om ook die resultate van hulle navorsing in *Afrikaans* beskikbaar te stel nie?

4. Afrikaans as vakdissipline en sy waarde vir die beoefening van ander vakdissiplines

4.1 Die inhoud van die vak Afrikaans

Universiteitskursusse in die Departemente Afrikaans/Afrikaans en Nederlands by die meerderheid universiteite in Suid-Afrika stem in 'n groot mate ooreen ten opsigte van die *inhoud* van die betrokke kursusse. Daar mag hier en daar wel 'n afwyking voorkom in terme van byvoorbeeld die ordening van die onderafdelings van die onderskeie kursusse, maar in breë trekke sal 'n tipiese driejarige graadkursus in die *vak* (-dissipline) Afrikaans/Afrikaans en Nederlands in die loop van die drie voorgraadse jare die volgende komponente (in wisselende intensiteite en dosisse) insluit:

* <i>Letterkunde:</i>	Afrikaanse prosa	Nederlandse prosa
	Afrikaanse poësie	Nederlandse poësie
	Afrikaanse drama	Nederlandse drama

- * *Taalkunde:* Afrikaanse sintaksis
- Afrikaanse semantiek
- Afrikaanse morfologie
- Afrikaanse fonetiek en fonologie
- Sosiolinguistiek/Taalvariasie
- Taalgebruikskunde/Taalvaardigheid
- Taalgeskiedenis/Historiese taalkunde
- Basiese Nederlandse grammatika (soms).

Dis moeilik om nagraadse kursusse by so 'n oorsigtelike beskrywing te betrek, want die aanbod en inhoude van Honneurs- en (by sommige universiteite) gedoseerde M.A.-kursusse berus in 'n baie groot mate op die besondere kundigheid van die betrokke dosente in die bepaalde departement. Dis in elk geval meestal 'n verdere uitbreiding op reeds gegewe voorgraadse inhoude of 'n toevoeging van nuwe kursusopsies (soos taalpolitiek, taalbeplanning, stilistiek, tekslinguistiek, vertaalkunde, literêre teorieë, en so meer).

4.2 Die begrip *interdisiplinêr*

Die vraag is nou: hoe kan hierdie inhoude vir ander dissiplines iets beteken? 'n Goeie vertrekpunt, voordat 'n antwoord op so 'n vraag gegee kan word, is om eerstens vas te stel wat presies bedoel word met die begrip *interdisiplinêr*. Volgens die WAT (Deel II, 1974:205) is 'n "dissipline" "... enige onderdeel van 'n wetenskap wat deur 'n eie onderwerp begrens word: Die dissiplines van die filosofiese wetenskap, soos die logika, etiek en sielkunde". Die *Nasionale Woordeboek* (1987:105) omskryf dit weer soos volg: "vertakking van die wetenskap met eie navorsingsterrein en -metodes". Daarenteen word "inter-" verklaar as "tussen; tussen die dele van; onderling, wederkerig" (*Nasionale Woordeboek* 1987:224).

Interdisiplinêr sou volgens hierdie omskrywings ruweg verklaar kan word as die 'wisselwerking tussen wetenskappe met eiesoortige navorsingsterreine en -metodes' – die implikasie is dan dat die betrokke wetenskapsterreine by mekaar kan baat in terme van inhoude en metodes. Swanepoel (1991:35) is meer eksplisiet hieroor in sy artikel "Interdisiplinêre taal- en literatuurstudie in Suid-Afrika" as hy naamlik sê: "... interdisciplinary work does require a sharing of common experiences and a greater interaction between departments". Dis duidelik dat die deel van "common experiences" en selfs die 'interaksie tussen departemente' tot wedersyde voordeel kan strek. Dié aspekte word vervolgens verder bespreek.

4.3 Die waarde van Afrikaans vir interdisiplinêre doeleindes

Na aanleiding van wat in 4.2 gesê is, kan die vraag opnuut gevra word: *hoe kan die inhoude en metodes van die vak Afrikaans/Afrikaans en Nederlands ander dissiplines tot voordeel strek?* Hierop is nie daar nie altyd 'n presiese antwoord te gee nie, want die sienings en ervarings van mense sal 'n rol speel om die omvang van die invloed/wisselwerking te bepaal. Hier onder word nietemin kortliks gewys op enkele van die ander dissiplines wat kan voordeel trek uit hulle interdisiplinêre kontak met die *vak* Afrikaans/Afrikaans en Nederlands:

* **Taal- en Literatuurwetenskap:**

Swanepoel (1991) voer in sy oorsigtelike artikel aan dat die gebiede van die taal- en literatuurwetenskap reeds heelwat voorbeelde van suksesvolle interdisiplinêre kontak opgelewer het. Ten opsigte van samewerking op taalwetenskapvlak is daar onder meer die bundel *Norme vir taalgebruik* in die *Spil Plus*-reeks (Nr. 10, Dept. Algemene Taalwetenskap, Universiteit van Stellenbosch), waaraan taalkundiges vanuit 'n verskeidenheid dissiplines (o.a. Algemene Taalwetenskap/Linguistiek, Afrikaans/Afrikaans en Nederlands, Duits, Engels, Afrikatale, Sosiologie) meegewerk het. Insgelyks is die tydskrif van die Linguistevereniging van Suider-Afrika, naamlik die *S.A. Tydskrif vir Taalkunde/S.A. Journal for Linguistics* 'n bron waarin artikels van taalkundiges/taalwetenskaplikes vanuit die onderskeie dissiplines van Algemene Taalwetenskap/Linguistiek, Afrikaans/Afrikaans en Nederlands, Engels, Afrikatale, Semitistiek verskyn. Ook in die *Tydskrif vir Taalonderrig*, die tydskrif van die S.A. Vereniging vir Taalonderrig, kom gereeld artikels voor vanuit dissiplines soos die Opvoedkunde, Afrikaans/Afrikaans en Nederlands, Engels, Linguistiek, en so meer. Swanepoel (1991:37-40) wys ook op interdisiplinêre samewerking tussen dissiplines met die LEXINET-program, die STANON-projek (waar navorsing oor standaard- en niestandaardvariëteite binne die Suider-Afrikaanse verband – Afrikatale, Engels, Afrikaans – binne een projek gekoördineer word). Die verskyning van *The Language Atlas of South Africa: Language and Literacy Patterns* (1990) onder beskerming van die RGN, is ook 'n goeie resultaat van suksesvolle interdisiplinêre samewerking.

Ook op literatuurvlak is daar goeie voorbeelde van sodanige interdisiplinêre samewerking. Die S.A. Vereniging vir Literatuurwetenskap (SAVAL) en sy *Tydskrif vir Literatuurwetenskap*, die Afrikaanse Letterkundevereniging (ALV) en sy tydskrif *Stilet*, die vroeëre SENSAL (Sentrum vir S.A. Letterkunde-navorsing) van die RGN, die S.A. LITERATUUR-projek, die tydskrifte *Literator* en die *Tydskrif vir Letterkunde* wat nie skroom om inter-

dissiplinêre artikels te plaas nie, en ander projekte en publikasies is sprekend van die sukses wat al met interdisiplinêre skakeling behaal is.

Waar en hoe speel die inhoud en metodes van die vak Afrikaans/Afrikaans en Nederlands hier 'n rol? Die insig en interpretasies van kundiges in hierdie vak, op sowel taal- as letterkundige vlak, help om die teoretisering van die vak Taal- en Literatuurwetenskap/Algemene Taalwetenskap/Linguistiek/Literatuurwetenskap praktyk te maak. Enkele voorbeelde hiervan: die aanleer van 'n Afrikaanse fonetiese alfabet (en gevolglik die onderskeiding van Afrikaanse data) kan help om 'n verskynsel soos assimilasië waaroor heelwat geteoretiseer kan word, beter toe te lig; kennis van die Afrikaanse letterkunde skep 'n maklik beskikbare toepassingsveld om met die literêre teorieë van die literatuurwetenskap te eksperimenteer.

Swanepoel (1991:41) meen dat groter onderlinge (lees: *interdisiplinêre*) samewerking kan bydra om groter/beter "... interaksie tussen die taal- en literatuurverskynsels van volke/mense en kulture" tot stand te bring. Dit kan bereik word deur met behulp van samewerkingsprogramme tussen departemente en navorsingsinstansies meer nasionaal-gerigte projekte aan te pak deur óf saam te werk aan nuwe of bestaande projekte óf deur beter onderlinge skakeling nuwe projekte te identifiseer en dit dan gesamentlik aan te pak. So kan dit byvoorbeeld tot 'n beter benutting van finansiële bronne lei as die opleiding vir vergelykende studie gekoördineerd aangepak kan word.⁶

* **Opvoedkunde:**

Die bewusmaking van sosiale onderskeide en daarmee saam *taal*onderskeide tussen mense en groepe, is van groot waarde vir effektiewe onderrig op skool. (Die opstellers van die nuwe konsepleerplan vir die onderrig van Afrikaans op skool het byvoorbeeld deeglik rekening gehou met hierdie aspek – vergelyk die verslag van die Ad hoc-Komitee oor die Vernuwings van die Onderrig van Afrikaans van 30 Junie 1992). Die insigte wat onder meer die Afrikaanse sosiolinguistiek in hierdie verband kan meebring, kan help om groter begrip tot stand te laat kom vir die feit dat taalagterstande in 'n verskeurde Suid-Afrikaanse samelewing noodwendig die taalverwerwings-

⁶ Die Universiteit van Kaapstad bied al byvoorbeeld die afgelope paar jaar 'n baie suksesvolle "M.A. in Literary Studies" aan waaraan meegewerk word deur 'n verskeidenheid van uiteenlopende departemente (Afrikaans en Nederlands, Engels, Duits, Frans). Dit was ook die geval by die Universiteit van Natal, Durban waar soortgelyke interdepartementele samewerking op Honneurs- en M.A.-vlak gelci het tot die instel van gewilde interdisiplinêre kursusse en opsies.

proses nadelig kan beïnvloed en dat dit selfs die leerling se selfbeeld en sy deelname aan die totale opvoedingsaktiwiteit kan strem. Taal en ontwikkeling loop hand aan hand en daarom kan beter taalsosiologiese kennis van die Afrikaanse taalgemeenskap 'n besliste bydrae lewer tot beter onderrig.

* **Spraakterapie:**

'n Onontbeerlike komponent van die opleiding van spraakterapeute is die aanbied van kursusse oor die fonetiek, met ander woorde oor die onderskeiding van klanke en die wyses waarop hierdie klanke in die mond gevorm word. Kennis van die Afrikaanse fonetiese alfabet en van die artikulasie van Afrikaanse klanke kan daarom die spraakterapeut help om sy werk na behore te doen.

* **Kommunikasiekunde:**

Die aanleer van kommunikasievaardighede en -tegnieke kan nooit los van taalvaardigheidstegnieke geskied nie. Al beskik jy oor al die teoretiese kennis van kommunikasie as vakgebied, maar jy kan dit nie praktyk maak met behulp van die een of ander taal nie, help jou kennis jou nie veel nie. Daarom sal binne 'n Afrikaanse kommunikasieopset kennis van die taalvaardigheidsaspekte van Afrikaans 'n uiters belangrike komponent van die totale opleiding vorm.

* **Teologie:**

Kennis van die Afrikaanse semantiek en sintaksis kan die teologie van nut wees in soverre dit kan bydra om tekseksegese te vergemaklik. Selfs kennis van die Afrikaanse letterkunde en die verskillende genres wat hier ter sake is, kan bydra tot beter begrip van besondere Bybelgedeeltes.

* **Regswetenskappe:**

Kennis van die effektiewe gebruik van die woord – onder meer tegnieke om die betekenisnuanses van woorde in die onderskeie woordeboeke te ontsluit, die formulering van goeie sinne in Afrikaans, bekendstelling met die natuurlike verskeidenheid in die variëteite van Afrikaans, bied vir die opleiding van regslui geweldige moontlikhede. Spesifiek vir Afrikaanse regslui wat wetgewing na behore moet analiseer en interpreteer, wat owerheidsdokumentasie moet kan beoordeel, kan kennis van die komponente van die Afrikaanse grammatika en die vaardighede wat daarmee saamgaan – soos hier bo genoem is – van besondere praktiese en professionele waarde wees. Talle hofuitsprake is al (en word steeds daagliks) in Afrikaans gemaak en volgens die presedentspraktyk in die S.A. regstelsel word telkens daaruit aangehaal – alreeds dit vereis 'n behoorlike kennis van Afrikaans.

Dié lys sou waarskynlik heelwat uitgebrei en selfs verder toegelig kan word, maar die punte wat hier aangedui is, behoort te dien as illustrasie van die feit dat Afrikaans as vak, as dissipline, ook vir ander dissiplines van waarde kan wees.

5. Samevatting

Daar is probeer om in hierdie artikel 'n perspektief te gee op die interdisziplinêre waarde van Afrikaans in 'n toekomstige nuwe Suid-Afrika. As Afrikaans daarin slaag om sy hoëfunksiestatus te behou, is daar baie moontlikhede vir sy verdere groei en gebruik as wetenskapstaal in Suid-Afrika. Op grond van sy vakinhoud kan Afrikaans ook verder uitgebou word as dissipline wat kan bydra om sommige van die probleme (opvoedkundig, e.a.) wat vorentoe in die land mag opduik, beter te hanteer.

Literatuurlys

- Ad hoc-Komitee vir die Vernuwung van die Onderrig van Afrikaans 1992. *Nuusbrief Vier*. Kaapstad : Kaaplandse Onderwysdepartement.
- Ad hoc-Komitee vir die Vernuwung van die Onderrig van Afrikaans 1992. *Finale verslag oor die Onderrig van Afrikaans*. 30 Junie 1992.
- ATKV (in samewerking met RGN) 1991. *13.3 miljoen redes om Afrikaans te praat*. Pamflet versprei in publikasies van Nasionale Pers.
- Carstens, W.A.M. & Waher, H. (reds.) 1990. *Standaard, alternatief of geen? – Radiogesprekke oor Afrikaans in die toekoms*. *LVSA-Byblad*, 9(1): 1-61, Maart 1991.
- Carstens, W.A.M. (red.) 1993. *Radiogesprekke oor die stand van die gesprek oor Afrikaans*. *LVSA-Nuusblad*. Februarie.
- Combrink, J.G.H. 1991. Die toekomstige status en funksies van Afrikaans. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 31(2):101-112.
- Combrink, J.G.H. 1992. Afrikaans en ander tale in 'n nuwe staatkundige bedeling in Suid-Afrika. Referaat gelewer by die Jaarvergadering van die S.A. Akademie vir Wetenskap en Kuns te Potchefstroom, 17 Junie 1992. Gepubliseer onder dieselfde titel in die *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 32(4):265-276. Desember.
- De Villiers, M. e.a. 1987. *Nasionale Woordeboek*. Kaapstad : Nasou.
- Du Plessis, H. & Du Plessis, L.T. (reds.) 1987. *Afrikaans en taalpolitiek: 15 opstelle*. Pretoria : HAUM-Opvoedkundige Uitgewery.
- Du Plessis, H. 1992. *En nou, Afrikaans?* Pretoria : J.L. van Schaik.
- Garbers, J.G. 1990. Die wetenskapstaal in Suid-Afrika. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 30(3):220-246, September.
- Grobler, E., Prinsloo, K.P. & Van der Merwe, I.J. 1990. *The Language Atlas of South Africa: Language and Literacy Patterns*. Pretoria : HSRC.
- Licca 1991. Language Planning for a Post-Apartheid South Africa. *Information Booklet*. Conference 5-7 April 1991. University of Pretoria.
- Odendal, F.F. 1992. Standaardafrikaans en Statusafrikaans. *Aambeeld*, 20(1):18-23. Junie.
- Prinsloo, K.P. & Van Rensburg, M.C.J. (reds.) 1984. *Afrikaans: stand, taak, toekoms*. Pretoria : HAUM-Opvoedkundige Uitgewery.

- Prinsloo, K.P. & Malan, C. 1988. Kulture in kontak: die taalterrein en die kunste in Suid-Afrika. In: Marais, H.C. (red.) *Suid-Afrika: Perspektiewe op die toekoms*. Hillcrest : Owen Burgess. pp. 279-305.
- Prinsloo, K.P. 1985. A Proposed Agenda for Language Planning in South Africa. In: Prinsloo, K.P. (ed.) *Language Planning for South Africa*. *S.A. Journal for Linguistics*. Occasional Papers, 2:24-31, July.
- Schoonees, P.C. (hoofred.) 1974. *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*, Deel II (D-F). Pretoria : Staatsdrukker.
- Steyn, J.C. 1980. *Tuiste in eie taal. Die behoud en bestaan van Afrikaans*. Kaapstad : Tafelberg.
- Swanepoel, C.F. 1991. Interdisiplinêre taal- en literatuurstudie in Suid-Afrika. *Literator*, 12(2):35-48, Augustus.
- Van der Elst, J. 1991. Die PU vir CHO as Afrikaanse universiteit. Lesing gelewer by toeligtingssessie vir Bestuur van die Universiteit.
- Van Rensburg, M.C.J. 1989. Oor die depolitisering van Afrikaans: vertrekpunte vir 'n gesprek. *Tydskrif vir Letterkunde*, XXVII(2):42-47. Mei.

Potchefstroomse Universiteit vir CHO